

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות

כנס שנתי תשפ"ג

מן היסוד – מחקרים במדעי היהדות
מבית הספר ללימודי יסוד ביהדות

30 בינואר 2023, ח' בשבט תשפ"ג, אונ' בר-אילן

תקצירים

ועדת הכנס: פרופ' איל רגב, ד"ר דרור ארליך, ד"ר שרה שורץ, ד"ר בעז שפיגל

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות ע"ש הלנה ופאול שולמן
מתכבד להזמין את ציבור הלומדים והחוקרים לכנס השנתי תשפ"ג

מן היסוד

מחקרים במדעי היהדות

מבית הספר ללימודי יסוד ביהדות

ב"ה, יום שני | 30 בינואר 2023 | ח' בשבט תשפ"ג

חדר וייספלד, בניין 301 קומת כניסה, אונ' בר-אילן

10:30 התכנסות

11:00 ברכות

פרופ' אמנון אלבק, רקטור האוניברסיטה
פרופ' איל רגב, ראש בית הספר ללימודי יסוד ביהדות

11:00 מושב ראשון: אחדות ופיצול בעם ישראל
יו"ר: ד"ר שרה שורץ

רעיון בחירת ישראל וההשתוקקות לאסון
כפתולוגיה יהודית בהגות ובסיפורת של א.ב. יהושע
ד"ר אלחנן שילה

ייחודה של אחדות עם ישראל לפי הגותו של
ה"מאור ושמש"
ד"ר אברהם גוטליב

התנגדותו של ר' חיים מוולוז'ין לאדמו"רי החסידות
ויצירת תדמית המיסטיקן המתנגד
ד"ר רפאל שוח"ט

סיפור חלום יעקב: בין ביקורת המקרא לניתוח
ספרותי
ד"ר צבי שמעון

13:00 הפסקת צהרים

13:30 מושב שני: חלק א' - כיצד לחנך את הציבור?
יו"ר: ד"ר מרים פלדמן-קיי

דרכו החינוכית-רוחנית של שמואל הנביא
ד"ר יחזקאל (חזוי) כהן

עיון מחודש בתורת הדרך האמצעית של הרמב"ם
וביחסו למידת הכעס
ד"ר דרור ארליך

**חלק ב' - חיים ומוות בתפיסת חז"ל ובשירה
הישראלית החדשה**

מוות וחיים בפרק 'במה מדליקין': על פרק תלמודי
כיחידה ספרותית
ד"ר תהילה אליצור

להופעתו של מלאך המוות בתלמוד הבבלי
ד"ר בעז שפיגל

"מת אב ומת אלול" לנתן יונתן: האב, הבן וכתבי
הקודש (הרצאה חצי מוסיקלית)
ד"ר יוסף פריאל

15:40 הפסקה, כיבוד

**16:00 מושב שלישי: יחסי אחים, הורים וילדים,
גברים ונשים**
יו"ר: ד"ר סמדר שרלו

ברכת פרופ' שמואל רפאל, דיקן הפקולטה למדעי
היהדות

מדוע זקן 'שלא ראה בני' אינו יכול לשבת
בסנהדרין? אבהות, אכזריות, מעמד והחוק הרומי
ד"ר יעל וילפנד

"שבח הנשים" לר' דוד בן יהודה מיסיר ליאון -
לקראת מהדורה מדעית מוערת
ד"ר אלי גורפינקל

יצירה וניתוק של קשרים מילוליים בתרגום אונקלוס
לסיפורי הגר וישמעאל
ד"ר מירי כהנא

האם סלח יוסף לאחיו? קריאה משווה בבראשית נ,
טו-כא
ד"ר איילת סיידלר

17:45 סיום משוער

מזכירות ביה"ס ללימודי יסוד ביהדות yesod@biu.ac.il

מושב ראשון: אחדות ופיצול בעם ישראל

ד"ר אברהם גוטליב | ייחודה של אחדות עם ישראל לפי הגותו של ה"מאור ושמש"

האחדות, משמשת מאז ומעולם מילת יסוד לפתרון בעיות חברתיות רבות וליישוב סכסוכים. אך היא מחייבת שיתוף פעולה ותמימות דעים מתוך הסכמה, גם אם היא מאולצת.

אכן, קיים קושי בהשגת אחדות בין הבריות, בשל טבע ברייתו של האדם, ומפני שכולנו שונים זה מזה בתכלית, באופי ובמנטליות. לפיכך, השגת האחדות דורשת הבנה רציונלית-מציאותית, מתוך יישוב הדעת, בשיקול דעת, לצד שאיפה ומוכנות עם רצון ועשייה להשגתה, כולל פישור וגישור מתוך ויתור.

המחקר שבמוקד ההרצאה עוסק בייחודה של אחדות עם ישראל, המודגשת בבסיס מקורות היהדות בפתח פרשת 'ניצבים' שבספר דברים, לפי הגותו של ה"מאור ושמש" בפירושו לתורה בספרו, שהפך לכינוי – הרב והמקובל, רבי קלונימוס קלמן הלוי אפשטיין, מגדולי האדמו"רים של תנועת החסידות בפולין במאות ה-18-19.

ואכן, ה"מאור ושמש" היטיב לבטא את משמעות הקריאה המיוחדת של התורה בדרך של פסיכולוגיה יהודית-חיובית: התורה, שתכליתה חינוך מעשי עם הצבת גבולות, קוראת באופן מפורט לכל בני ישראל להתאחד כאחד, מראשי העם דרך השבטים והגרים ועד חוטב העצים ושואב המים, ולהתקשר נפשית ורוחנית זה לזה "בחבלים

ד"ר אלחנן שילה | רעיון בחירת ישראל וההשתוקקות לאסון כפתולוגיה יהודית בהגות ובסיפורת של א.ב. יהושע

מוטיב מרכזי בהגותו וביצירתו הספרותית של א.ב. יהושע הוא השאיפה לנורמליות. לפי תפיסתו, העם היהודי לא יכול לחיות חיים רגילים ונורמליים, ולכן הוא, מצד אחד, מפתח אמונה שהוא העם הנבחר, ומן הצד השני, משתוקק באופן לא-מודע לאסון, שייתן לו משמעות לקיום.

שני נושאים אלו עברו שינויים לאורך חייו של א.ב. יהושע. בעוד שא.ב. יהושע ביצירותיו המוקדמות מתעמת עם רעיון בחירת ישראל ומעוניין לבטלו, ביצירותיו המאוחרות, ספרו **בזכות הנורמליות** (1980), ובאחיזת מולדת (2008), מעוניין לתת לאמונה בבחירת ישראל פירוש מודרני, ולרתום אותה ליעדים בונים שיקדמו את העולם.

ההשתוקקות לאסון ביצירותיו המוקדמות מתוארת בסיפורו "מסע הערב של יתיר" (1959). הסיפור נכתב על רקע השקט הביטחוני ששרר בסוף שנות החמישים, שיצר תחושת נידחות וחוסר משמעות. בתקופה זו, מציאות של אסון נראתה כפנטזיה בדיונית, ולכן לצד הביקורת עליה, היא גם מתוארת באופן רומנטי. בבגרותו, כשראה את האסונות החוזרים ונשנים במדינת ישראל, התעצמה הדחיה שלו להשתוקקות פתולוגית זו, ולכן ברומן **חסד ספרדי** (2011), שבו מעובד הסיפור "מסע הערב של יתיר" לסרט, העלילה משתנה, והביקורת על ההשתוקקות לאסון הופכת לגלויה הרבה יותר.

עבים" של "אהבת חברים" בלב אחד מכל הלב, שהוא מקור הרגש והפנימיות האמיתית של האדם. מכאן, ש"כל איש ישראל" פירושו, שכולם הם כאיש אחד בלב אחד לאהבה ואחוזה ורעות.

כך שכבר בספרו, שחיבר בתחילת המאה ה-19, מיישם ה"מאור ושמש" בדבריו על "התקשרות יחדיו בעבותות אהבת חברים", יסודות של "פסיכולוגיה יהודית" (Jewish Psychology) בשילוב עם "פסיכולוגיה חיובית" (Positive Psychology), ששתיהן הוגדרו רק בשלהי המאה ה-20.

ד"ר רפאל שוח"ט | התנגדותו של ר' חיים מוולוז'ין לאדמו"רי החסידות ויצירת תדמית המיסטיקן המתנגד

בשנת תשפ"א יצא לאור ספרי 'שיחות ר' חיים מוולוז'ין עם תלמידי הישיבה'. החיבור מציג את מלוא האוספים של ספרות השאילתות, בה שואלים תלמידי ישיבת וולוז'ין שאלות את ראש הישיבה בה הם לומדים. יש שאלות רבות הקשורות לתופעת החסידות ולמיסטיקנים בעלי כוחות הטוענים ליכולות על טבעיות: מגידי עתידות, יודעי נסתרות, ואפילו יודעי שיחותיו של אדם המרוחק מהם. נראה כי התשובות הללו היו מענה לשאלותיהם של התלמידים על העולם החסידי, שגרס שהצדיקים הם בעלי כוחות רוחניים. יש להוסיף, כי אלה המקורות היחידים בהם ר' חיים מתייחס לעולם החסידי בשמו. ר' חיים מביא תשובות רבות בשם הגר"א בנידון, דבר שהוא עושה כאשר הוא מבקש מקור סמכותי לדבריו, ומעמיד לתלמידיו אלטרנטיבה של דמות הלמדן המיסטיקן, השואב

את כוחו הרוחני מלימוד תורה. דמות זו מפותחת ביותר בחלק הרביעי של ספרו "נפש החיים", שייתכן וכל הספר נכתב כתגובה לשאלות התלמידים על התופעה החסידית. בספר "נפש החיים" ר' חיים מעמיד גם תפיסה קבלית חלופית לחסידות, וגם אינו חושך שבטו מביקורת עליהם בכל שער ושער של ספרו. ביקורת נוקבת זו, עומדת בניגוד מוחלט לסובלנותו של ר' חיים במישור החברתי לתופעה החסידית וקבלתו לישיבה תלמידים בעלי נטייה חסידית. בהרצאתי אציג מקורות מספרות השאילתות ומהספר "נפש החיים" המבקרים את מעמד הצדיק בחסידות ומציעים דרך אלטרנטיבית להגיע לידי דבקות בעולם הרוח.

ד"ר צבי שמעון | סיפור חלום יעקב: בין ביקורת המקרא לניתוח ספרותי

סיפור חלום יעקב (בר' כח:י-כב) מהווה מוקד מרכזי במחקר הדיאכרוני ובתורת התעודות, וזאת בשל הכפילויות לאורך הסיפור והופעת שמות שונים של הבורא לאורכו. הרצאתי תבחן את הטענות העולות במחקר הדיאכרוני ותציע גישה ספרותית אלטרנטיבית וחדשנית להבנת הסיפור המתבססת על מגמות שונות בסיפור. ההרצאה תתייחס למפגש המתודולוגי בין השיטות השונות לקריאת הסיפור המקראי, והפוטנציאל לתועלת והפרייה הדדית שיכולות לעלות מהמפגש בין המתודות. אטען בהרצאה שההקשר הספרותי לסיפור חלום יעקב ומיקום הסיפור במסגרת הסיפור הנרחב אודות יעקב הם המפתח להבנת המגמות השונות העולות בתוך הסיפור. המסר של

הא-ל ליעקב בהתגלות בבית אל אכן אינו חד-ממדי אלא כולל שני מסרים החשובים עבור יעקב במצבו הנתון. יתר על כן, המסרים המועברים ליעקב חשובים ביותר להבנת התפקיד של העם הנבחר ומהווים מסרים חשובים לדורות.

מושב שני: חלק א' כיצד לחנך את הציבור?

ד"ר דרור ארליך | עיון מחודש בתורת הדרך האמצעית של הרמב"ם וביחסו למידת הכעס

הרמב"ם מציג את תורת הדרך האמצעית בשני מקורות עיקריים: בפרק ד של ההקדמה לפירושו למסכת אבות, ובהלכות דעות במשנה תורה, פרקים א-ב. נוסף על כך, היא מוזכרת גם בפרקים אחרים של ההקדמה לאבות, בפירושו לכמה ממשניות מסכת אבות עצמן, ובמקורות נוספים בכתביו השונים.

מחקרים רבים הבחינו במה שנראה כחוסר עקביות בין תורה אתית זו, המכוונת את האדם אל איזון במעשיו ובתכונותיו, לבין תפיסה של סגפנות רדיקלית ותפיסות אחרות הקוראות למעשים קיצוניים, המופיעות אף הן בכתביו, והציעו לכך פרשנויות שונות. מחקרים אחדים הצביעו גם על מה שנראה כסתירה פנימית בעמדתו של הרמב"ם כלפי אחד מהמקרים הפרטיים של תורה זו, מידת הכעס: בין אישור של כעס מתון ומאוזן לשלילתו המוחלטת של כל כעס באשר הוא.

בהרצאה זו אציע קריאה חדשה של המקורות העיקריים, הן בנוגע לתפיסה האתית הכללית של הרמב"ם והן בנוגע למקרה הפרטי של מידת

ד"ר יחזקאל (חזי) כהן | דרכו החינוכית - רוחנית של שמואל הנביא

ההרצאה תעסוק בניחוח תהליך התשובה שהוביל שמואל הנביא אשר הביא לבסוף לניצחון ישראל על הפלשתים בשמ"א ז. ההרצאה כוללת ניתוח ספרותי של הסיפור על דרך הקריאה הצמודה תוך הקבלתו למלחמה הקודמת באבן העזר שבה כשל עם ישראל (שמ"א ד). מעיון בסיפור עולה ששמואל מוביל תהליך רב-שלבי המביא לתיקון פנימי ועמוק. במקביל הוא מארגן טקס רב רושם במצפה וזאת מתוך הבנה שלצד התהליך יש ערך גם באירועים דרמטיים ומרגשים שיעמיקו את השינוי בקרב העם. כך, השילוב בין אירועים וטקסים לבין תהליך מדורג ואיטי מביאים לשינוי משמעותי ועמוק. השלב השני בהרצאה יכלול הצגה של מערכת ההקבלות בין אליהו לשמואל, אשר תחשוף פער דרמטי בדרכיהם הנבואיות-חינוכיות כאשר אליהו, שאחז במידת הדין שאף לשינוי דרמטי ומיידי במעמד הר הכרמל (מ"א ח) - אך ללא הועיל, ואילו שמואל נקט בדרכו התהליכית - והצליח בדרכו.

ובהתאמה לשלב בו יחידות המקדמות ומעמיקות את ההתבוננות בשאלות אלה. ההתייחסות לפרק 'במה מדליקין' כיחידה ספרותית מאפשרת בחינה של ההדהוד והדיאלוג הנוצרים בין הסיפורים המשולבים בו, ובינם לבין משנת האגדה וסוגיית האגדה סביבה. עד כה, מעטים המחקרים המציעים התבוננות בפרק בתלמוד הבבלי כיחידה ספרותית-תמטית, ואני מקווה שהמחקר הנוכחי יתרום להרחבת לימוד וחקירה של פרקי תלמוד בפריזמה כזו.

ד"ר בעז שפיגלן להופעתו של מלאך המוות בתלמוד הבבלי

נושא זה מתבסס על מחקר שעשיתי בעבר - על אזכורי מלאך המוות והופעותיו בכלל ספרות חז"ל, ועל הסיפורים המיוחדים שיש אודות מלאך זה - בתלמוד הבבלי בלבד. המחקר הוא על התופעה הספרותית ועל מתן פשר והסבר לה.

"מלאך המוות", כמלאך הממונה על המתת הבריות ובכללם ישראל, נזכר לא אחת בספרות חז"ל. ידיעות שונות אודות פעילותו נשתמרו בספרות זו, וגם לא מעט סיפורים על מפגשיו ועימותיו עם חכמי התלמוד ועם דמויות מקראיות. חוקרי אגדה ופולקלור כבר עסקו בדמותו של מלאך המוות, וטיפלו בסיפורים הללו ובמקבציהם, ואף נעשתה

דיסרטציה אחת על מלאך זה. אבל, עדיין נשאר מה לחשוף ולגלות בסיפורים השונים אודותיו.

נושא הרצאתי-מחקרי מוקדש לבירור מעמדו השונה והמתחזק של מלאך המוות בתלמוד הבבלי, וזאת בהשוואה לחומר המובא אודות מלאך

הכעס. אצטרף, במידה מסוימת, לאחת הגישות במחקר, המאפיינת את עמדתו של הרמב"ם כעקיבה, אך אטען לסוג אחר של עקיבות העולה מדבריו: בניגוד לגישה מחקרית זו, אבקש לטעון, שמדובר בתורה אתית מעשית ושימושית, ולא תאורטית בלבד. בנוסף, אטען שהאמצע התבוני שאליו מכוונת תורה זו, מכיל בתוכו באופן שיטתי את כל המרכיבים, שבמבט ראשון נראים כלא תואמים אותה. על פי דרך זו, אציע ליישב גם את המתח בדבריו בנוגע למידת הכעס.

מושב שני: חלק ב' חיים ומוות בתפיסת חז"ל והשירה הישראלית החדשה

ד"ר תהילה אליצורן מוות וחיים בפרק 'במה מדליקין': על פרק תלמודי כיחידה ספרותית

פרק 'במה מדליקין' שבמשנה, הוא היחיד מכל פרקי מסכת שבת שמשולבת בו משנת אגדה - 'על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן...!'. הסוגיות, בבבלי ובירושלמי, סביב משנה זו, הן סוגיות אגדה הממשיכות לעסוק בקשר בין מוות לחטא ובעמידת האדם נוכח המוות. בשני התלמודים, ובייחוד בבבלי, העיסוק במוות - במעברי חיים-מוות, וביחסי הכוחות והעדיפות בין חיים למתים - עולה ביחידות אגדה נוספות בפרק. באמצעות ניתוח שלוש יחידות אגדה, אטען כי הנוכחות הבולטת של תימת המוות בפרק 'במה מדליקין' הבבלי, אינה מקרית. אשאל מה גרם לעורכי הפרק לראות בו מסגרת המזמינה עיסוק עיוני וקיומי במוות,

זה בשאר כל ספרות חז"ל הארץ ישראלית -
הכוללת את מדרשי ההלכה, הירושלמי ומדרשי
האגדה – נושא שחוקרים ומלומדים לא עמדו עליו
עד כה.

ד"ר יוסף פריאלן "מת אב ומת אלול" לנתן יונתן: האב, הבן וכתבי הקודש (הרצאה חצי מוסיקלית)

שירו של נתן יונתן "מת אב ומת אלול", שהולחן על
ידי צביקה פיק ז"ל, הוא מן השירים המושמעים
ביותר מאז הוקלט לפני ארבעים וארבע שנים. אלא
שהלחנת השיר מעוררת שאלה גדולה: הבית
הנוגה, מבטא היטב את המלים הרבות בשיר
הרומזות על מוות, אך הפזמון הוא עליז וסוחף
(ומכאן הצלחתו של השיר). הדבר מעורר שאלה הן
באשר למלחין שחיבר ביניהם והן באשר למשורר
כותב השיר, נתן יונתן, שעירב, בשיר אחד, מובאה
משירת היין של ספרד "מת אב ומת אלול" יחד עם
סיפורי חטא מקראיים ורמזי מוות.

כדי לענות על השאלות, יצאתי למסע ארוך, רב
שנים, בביוגרפיה של נתן יונתן, והתגלו לי דברים
לא ידועים בתולדות חייו, שאולי יסבירו את פשר
השיר המורכב. הדבר המשמעותי ביותר שהתגלה
לי במסעי הוא, שבניגוד למה שמקובל לחשוב,
בניגוד להרצאה שנשאתי על השיר לפני ארבע
שנים, ובניגוד למה שכתבו כל אמצעי התקשורת
לאחר פטירתו של צביקה פיק, השיר לא נכתב כשיר
זיכרון לבנו של יונתן, ליאור ז"ל, שנפל במלחמת
יוה"כ, אלא לפני המלחמה. אם כן, מתחזקות
השאלות שהוצגו לעיל על נסיבות כתיבת השיר.
גילויי השונים יוצגו בהרצאתי זו.

מושב שלישי: יחסי אחים, הורים וילדים, גברים ונשים

ד"ר יעל וילפנדן מדוע זקן 'שלא ראה בנים' אינו יכול לשבת בסנהדרין? אבהות, אכזריות, מעמד והחוק הרומי

מקורות תנאיים אוסרים על חכם שאין לו בנים לדון דיני נפשות, להורות הלכה כחלק מבית דין ולהתמנות כחבר בסנהדרין. איסור זה אינו מוזכר בתורה, ולא מצאנו בה קשר בין אבהות לתפקידי שיפוט והוראה. חכמי ימי הביניים ופרשנים מודרניים הסבירו את מקור האיסור בכך שמי שאין לו בנים הוא אכזרי. היו מהם שטענו שחויית גידול הילדים והאהבה כלפיהם מעוררת אצל האב אמפטיה כלפי אנשים שאינם צאצאיו או קרוביו. אולם הסברים אלו נראים מאולצים ומעוררים קשיים טקסטואליים ומושגיים.

לטענתי, תחת ההסבר המקובל, יש להבין הלכה זו כקשורה למעמדו של מי אין לו ילדים. קריאה זו מתחזקת על רקע חוקי הנישואים של הקיסר אוגוסטוס, שנועדו לעודד נישואים וילודה בעיקר בקרב העלית הרומית על-ידי מתן פריווילגיות ושלילת זכויות. *Lex Papia Poppaea* שיצא בשנת 9 לספירה העניק עדיפות במינויים לתפקידים שונים למי שיש לו ילדים. מקורות רבים מהמאה הראשונה והשנייה מעידים שאבהות בכלל ומספר הילדים בפרט היו גורמים מכריעים במינויים למשרות ציבוריות שונות באימפריה הרומית.

בהרצאה זו אציג את השתלשלות ההלכה, ואראה כיצד ובאיזה שלב התפתח ההסבר החלופי הקושר בין העדר ילדים ואכזריות כהסבר חיצוני ומאוחר להלכה הקדומה.

ד"ר אלי גורפינקלן "שבח הנשים" לר' דוד בן יהודה מיסיר ליאון – לקראת מהדורה מדעית מוערת

"שבח הנשים" נכתב על ידי ר' דוד בן יהודה מיסיר ליאון (רדמ"ל), רב ומנהיג איטלקי בן המאה הט"ז, ומחברם של חיבורים רבניים, פרשניים ופילוסופיים חשובים.

החיבור, שנכתב כתשורה לאישה שתמכה כלכלית במחבר, מבקש לתאר את תכונותיה ואופייה של 'האישה המשובחת' (ה'אידיאלית') באמצעות פירוש לטקסט המקראי המוכר כ'אשת חיל' (משלי לא י-לא). להדגמת תכונות נפש אלה משתמש רדמ"ל בדמויותיהן ובמעשיהן של נשים יהודיות, שנזכרו במקרא ובמקורות מדרש ואגדה, כמו גם בתיאורי עלילותיהן של נשים נוכריות, שמעלליהן נסקרו במקורות הלאטיניים הקלאסיים, אותם הכיר המחבר היטב. רדמ"ל אינו נרתע משימוש בדוגמאות אופי של נשים כמו האמזונות, קליאופטרה מלכת מצרים, או פאוסטינא אשת מרקוס אורליוס, כאשר הוא מעלה על נס את תכונות האופי המשובחות שלהן ומסתייג מהצדדים הפחות חיוביים שבהתנהגותן. למעשה, רדמ"ל מביא כמעט את כל הנשים שנזכרו בספרו של ג'ובני בוקצ'ו - *De claris mulieribus* (Concerning Famous Women), ועליהן הוא הוסיף כמה נשים מן המקרא ומקורות חז"ל.

במהלך שרטוט אופייה של 'האישה המשובחת', מציין רדמ"ל את המאפיינים העולים מפשוטו של מקרא ומתארים את פעולותיה הקלאסיות של האישה בחברה העתיקה והימי-ביניימית, הדואגת לתפקודו

והשקפתו של הרב המחבר, כמו גם של בני זמנו ומקומו לכמה נושאים מרכזיים:
א. העיסוק ב'חכמות חיצוניות'
ב. מעמד האישה היהודייה באיטליה במחלף המאות ט"ו-ט"ז
ג. דרכי הפרשנות המקראית ועקרונות הגותיים שעולים מן החיבור.

השוטף של הקן-המשפחתי באמצעות עיסוק במלאכות הבית, המפנה את כישרונותיה גם לביסוס הכלכלי של משפחתה, ושותפה לדאגה החברתית לעני ולאביון. אמנם, חידושו של המחבר הוא בהדגשת מרכיבי אופי ומידות נפש נוספים, המדגישים את אופייה העצמי של האישה ואת האסרטיביות שלה. 'אשת חיל', בעיני המחבר, היא אישה "חשובת הנפש בתכלית ... שהיא תעמוד לפני המלך והשרים בלא יראה ופחד ותדבר לפניהם בלשון נאה". לדידו, אישה הפותחת את פיה בחכמה ותורת חסד על לשונה, אינה זו היושבת ואומרת פרקי תהילים, אלא אישה המסוגלת להשתמש כהלכה בכישוריה הרטוריים על מנת שרצונה יעשה. ככל הנראה, שרטוט אופי זה גרם לרדמ"ל להיזקק לדמויות מופת, מלבד נשות החכמים שהוזכרו באגדה ובמדרש. על כל פנים, המחבר אינו מתווה תיאור פלקטי של אישה הסגורה בד' אמותיה, אלא משרטט דמות צבעונית מלאת חיים ופעילות. תכונותיה ואופייה של האישה המשובחת מבוססים על דמויות ריאליות של נשים שהכיר המחבר, שהיה כאמור רב ומנהיג איטלקי מפורסם. לפיכך, "שבח הנשים" פותח צוהר לעולמה של היהודייה האיטלקית ומשרטט את דמותה בטקסט רבני-פרשני מרתק. החיבור מאיר גם את דמותו הרוחנית והתרבותית העשירה של רדמ"ל, שלא נרתע משילוב מעשיות מהספרות הקלאסית בטקסט דתי. בחלקו הראשון של החיבור, מקדיש המחבר מבוא ארוך להבהרת שילוב ספרותי זה, עובדה המוכיחה כי דרך כתיבה זו לא הייתה מקובלת בתרבות הרבנית בה צמח, והמחבר ראה לנכון להוביל מגמה זו. ההרצאה מבקשת לסקור את החיבור ואת החידושים המרכזיים שבו ולבחון את תרומתו להבנת דמותו

ד"ר איילת סיידלרן | האם סלח יוסף לאחיו? קריאה משווה בבראשית נ, טו-כא

מכירתו של יוסף לעבדות על ידי אחיו עולה בשיח בינו לבינם פעמיים במהלך סיפור (בראשית לז-נ). בפעם הראשונה מתקיים השיח ביוזמתו של יוסף (בר' מה 6 – 15) ובפעם השנייה ביוזמת האחים (בר' נ 15 - 21). בדיון הראשון בולט רצונו של יוסף לרצות את אחיו ולהתפייס עמם. חוקרים רבים סבורים שהדיון השני מהווה חזרה, המשך ואף השלמה לפיוס זה. בחלקה הראשון של הרצאתי ארצה להראות כי באמצעות השוואת שני האירועים ובפרט השוואת דברי יוסף לאחיו בכל אחד מן האירועים מתגלה פער משמעותי ביחסו של יוסף לאחיו. בסוף הסיפור, בדיון השני במכירתו לעבדות, ניכר כי יוסף אינו מוכן להיענות לבקשתם של אחיו שיסלח להם על אף שהוא חוזר ומביע את כוונתו לדאוג לקיומם הפיזי. ההבנה כי סיום הסיפור של יוסף ואחיו אינו מציג את שיאו של תהליך הפיוס אלא נסיגה ממנו, מחייבת הערכה מחודשת של משמעות הסיפור והקשרו ובכך אדון בחלקה השני של הרצאתי.

ד"ר מירי כהנא | יצירה וניתוק של קשרים מילוליים בתרגום אונקלוס לסיפורי הגר וישמעאל

הסיפור המקראי משתמש במשמע האסוציאטיבי של המילים, בקונוטציות, במוטיבים חוזרים, ולעיתים גם באילוזיות שיוצרות אנלוגיות לסיפורי מקרא אחרים, כדי להעביר חלק מהמסרים של הסיפור. כשהתרגום בוחר איזו מילה היא המתאימה ביותר לתרגם מילה מקראית מסוימת, הוא לא תמיד עושה זאת באופן עקבי וצמוד לבחירת המילים של המקרא עצמו, ולעיתים בתוך אותה פרשיה יתורגמו שתי מילים עבריות זהות ע"י מלים ארמיות שונות לגמרי, או ששתי מילים עבריות שונות יתורגמו ע"י אותה מילה ארמית. בכך התרגום מנתק קונוטציות ורמזים שהמקרא יצר, אך גם יוצר אחרים, שאינם מצויים בטקסט המקראי.

בהרצאה זו, ברצוני לחשוף את רשת הקשרים והקונוטציות שיוצר התרגום בתוך הסיפור של הגר וישמעאל ובין הסיפור למקורות אחרים, ואת ההבדלים שבין מפת הקשרים של המקרא עצמו לבין מפת הקשרים של התרגום, הן כאשר התרגום מנתק קשר שנוצר במקרא והן כשהוא יוצר קשר חדש. הקשרים שהתרגום יוצר או מנתק עשויים ללמד על האופן שבו הקהל של התרגום לומד את הסיפור ומקשר בין חלקיו. במרכז ההרצאה עומד תרגום אונקלוס, אך תיערך השוואה גם לתרגומים הארמיים האחרים, לתרגומים נוספים בני התקופה, לספרות קומראן ולמדרש, כדי ללמוד מהם על זיקה בין מסורות שונות בתרגומים ובספרות התקופה שחולקים מפת קשרים דומה.

